

NYUGATI ELMÉLETEK A KÍNAI VALÓSÁG TÜKRÉBEN

A kínai regionális politika fejlődése 1980–1996 között

(Western Approaches in the Light of Chinese Reality
Tendencies in Chinese Regional Policy Between 1980–1996)

NEMESKÉRI ZSOLT

A kínai regionális politika a maoi redisztributív politikától a ma is érvényben lévő kilencedik öt éves tervig jelentős változtatásokon ment keresztül. E cikkben elsősorban a Teng Hsziao-ping nevéhez fűződő, 1980–1996 közötti időszak regionális fejlesztési politikájának hatását, az azt megalapozó elméleteket, illetve ezek kritikáját, és a további fejlődés lehetőségeit vizsgálom.

A nyolcvanas éveket megelőzően a Kínai Népköztársaság megalakulása (1949) utáni első három évtizedben a befektetések a fejlettebb parti övezetektől a szegényebb belső területek felé irányultak. Ez az orientáció, amely a köztudatban Mao Ce-tung nevéhez fűződik, egyrészt korrigálni próbálta a szelektív regionális fejlettségi szinteket, másrészt hozzájárult az ország belsejében található nyersanyagkészletek és erőforrások kiaknázásához, végül nemzetvédelmi szempontokat jelenített meg. A poszt-maoi értékelés elsősorban a gazdasági hatékonyság figyelmen kívül hagyását és a jelentősebb gazdasági fejlődés hiányát rótta fel a politikának. Teng Hsziao-ping hatalomra kerülésével a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején élesen megváltoztak a regionális politika prioritásai. Ennek keretében a keleti partmenti terület fejlesztése került előtérbe, ami végeredményben gyors gazdasági növekedést, az ország belső és parti területei közötti fejlettségi különbségek elmélyülését és egyben erős gazdasági fejlődést eredményezett.

A maoi kiegyenlítő regionális fejlesztési politika kritikája és alternatívája

¹ A maoi redisztributív politikától a szelektív regionális fejlesztésig az átmenetet alapvetően három tényezőre vezethetjük vissza. Elsőként, a hetvenes évek vége óta világossá vált, hogy a maoi redisztributív politika nem foglalkozott a termelés alapvető feltételeivel, például a hatékonyság kérdésével, sőt ezen túlmenően a gazdasági fejlődést is lassította. Mao téves ítélőképességét legjobban a „harmadik front” program fejezte ki, amely hatalmas beruházásai ellenére is csak csekély eredménnyel járt. A program ellenzői szerint a kiegyenlített fejlesztési politika nem alkalmazható olyan országban, ahol alacsony a jövedelmi színvonal, mivel a szűkös erőforrások egyenlő arányban történő elosztása a programok hatékonyságát jelentősen csökkenti.

Másodszor, ebben az időszakban Kína egyre nyitottabbá vált, a nyugati regionális fejlesztési elméletek is eljuthattak az országba és jelentős hatást gyakoroltak a kínai elméletre. A neoklasszikus regionális fejlődési elméletek a szelektív regionális fejlesztési politikát a fejlődés kikerülhetetlen állomásának tartják. Az elmélet szerint mielőtt a fejlődés területi diffúziója megvalósulna, a növekedés a magasabb hatékonyságú területekre koncentrálódik. Ekkor került a szakmai köztudatba a növekedési pólus fogalma, valamint lett különösen népszerű a *fordított U-modell* (Fan 1997). Ez utóbbi teória támasztja alá leginkább a szelektív regionális fejlesztési modell alkalmazását. A fordított U-modell szerint regionális különbségek a fejlődés kezdeti fázisaiban keletkeznek, majd magasabb fejlettségi szinten a gazdasági növekedés térbeli terjedésével párhuzamosan azok fokozatosan csökkennek. A modell onnan kapta a nevét, hogy a regionális egyenlőtlenséget valamilyen mennyiségi mutatószámmal mérve (pl. a régiók GDP-je közti rés stb.), a mutató időbeni változását ábrázoló görbe fordított U betűre emlékeztet. Az elmélet megerősítette azt a felfogást, hogy Kína a fejlődés korai szakaszában jár, és ennek megfelelően a ki-egyenlítő fejlesztés módszere nem alkalmazható.

Harmadszor, a fejlett országok (USA, Japán) tapasztalatai is azt támasztották alá, hogy a szelektív regionális fejlesztési politika a fejlődés természetes velejárója. Érdekesképpén hozzátehetjük, hogy a fenti elméleti fejtegetések ideológiai szempontból is jelentős szerepet kaptak. A Kínai Kommunista Párt formálisan csak 1987-ben ismerte el, hogy az országban sajátságos módon kell a kommunizmust építeni, a fejlettségi szintből adódóan a marxi és lenini nézetek még nem alkalmazhatóak. Ezt követően hamarosan elterjedt a kínai sajátosságoknak megfelelő szocializmus építésének jelszava, amely egyben azt is jelentette, hogy a szűkös erőforrásokat megfelelően kiválasztott területekre kell koncentrálni, szem előtt tartva a hatékonyságot és a növekedést. Kínában az óriási méretek miatt hatalmas különbségek vannak a régiók között, a keleti területeken magasabb a termelékenység, jelentősebb a pénzügyi és humán tőke, míg a nyugati vidékeken a természetes erőforrások, a nyersanyagok és az energiahordozók dominálnak. Ennek felismerése vezetett el a *lépcsőzetes fejlődés elméletéig*, amely alapja a posztmaoi regionális fejlesztési politikának.

A Mao-t követő időszaknak a fentiek mellett megkülönböztető jegye még a kifejezetten *pragmatikus* gondolkodásmód. Bár a megelőző időszak gyakorlati célokat is kitűzött a regionális politika elé (katonai célok, ipari fejlesztés), az egyenlőség eszménye nagyban meghatározta a beruházások belső területek felé történő irányítását. A posztmaoi korszak kizárólag közgazdasági szempontokat vizsgál, a fejlődés követelményeit tartja szem előtt. Funkcionális gazdasági elemzések váltják fel a marxista ideológiát, ezzel együtt bekerül a köztudatba a szociális piacgazdaság fogalma. Ez – hasonlóan, mint hazánkban – azt jelentette, hogy a piac nem kizárólagosan a kapitalizmus terméke és szükségszerű velejárója, hanem hasznos eszköze lehet a szocializmusnak is a gazdaság irányításában. A pragmatizmust egy Teng-nek tulajdonított mondás fejezi ki a legjobban: „Ha a macska megfogja az egeret, nem mindegy, hogy fekete vagy fehér?”.

Teng közvetlen hatása a regionális politika alakítására legjobban a prioritások megváltozásában és a hatékonyság hangsúlyozásában látható. Nemcsak kritizálta a maoi redistributív politikát, hanem egyenesen azt állította, hogy először egyes területeknek és egyéneknek kell meggazdagodniuk ahhoz, hogy a többi terület és egyén számára követendő példát mutassanak. A „demonstrációs hatás” a fejlődés területi terjedésének szükségszerűségét fejezi ki. Teng híres dél-kínai útja során, 1992-ben hangsúlyozta a déli területek jogát ahhoz, hogy helyzetüknek megfelelően az országban először gazdagodjanak meg, ami később egész Kína jólétéhez vezet. Ezzel egyidejűleg rámutatott arra is, hogy a jövőben állami beavatkozásra lesz szükség a regionális különbségek mérséklése érdekében, ám a korai beavatkozás a fejlődést hátráltathatja. Véleménye szerint az intervencióra még a huszadik század végén kell, hogy sor kerüljön, akkor, amikor Kína már viszonylagos jólétet ért el.

A pragmatizmus és a hatékonyság hangsúlyozásának eredményeként a kínai regionális politika meghatározói egyre inkább a *komparatív előnyök tanát* tekintették fő vezérelvüknek (Fan 1997). A hatodik ötéves terv (1981–1985) már előrevetítette az ország keleti és nyugati régiókra való felosztásának szükségszerűségét, majd a hetedik ötéves tervben (1986–90) ténylegesen megjelent a három gazdasági övezet (keleti partmenti, központi és nyugati régiók). Az egyes régiók – sajátosságainak megfelelően – speciális feladatokat kaptak:

- keleti partmenti régió: export-orientált iparosítás, nemzetközi kereskedelem,
- központi régió: agrárgazdaság és energiaipar fejlesztése,
- nyugati régió: állattenyésztés és ásványi kincsek kitermelése.

A komparatív előnyök tanának előtérbe kerülését Kína hetvenes évek végén kezdődött világgazdasági nyitása is alátámasztotta. A *nemzetközi cikluselmélet* szerint a fejlett országok egyre inkább eltávolodnak a hagyományos munkaintenzív iparágaktól és a magasabb hozzáadott értékű szektorok felé fordulnak. Kína számára komparatív előnyt jelent hatalmas emberi erőforrás bázisa, ami lehetővé teszi a munkaintenzív, exportorientált iparágak fejlesztését. Ezen iparágak termékeit a világpiacon értékesítve jelentős tőkéhez juthat, ami az infrastruktúra és a technológia folyamatos fejlesztésére fordítható. E politika gyakorlati alkalmazásának sikeres példáját mutatták az újonnan iparosodott országok.

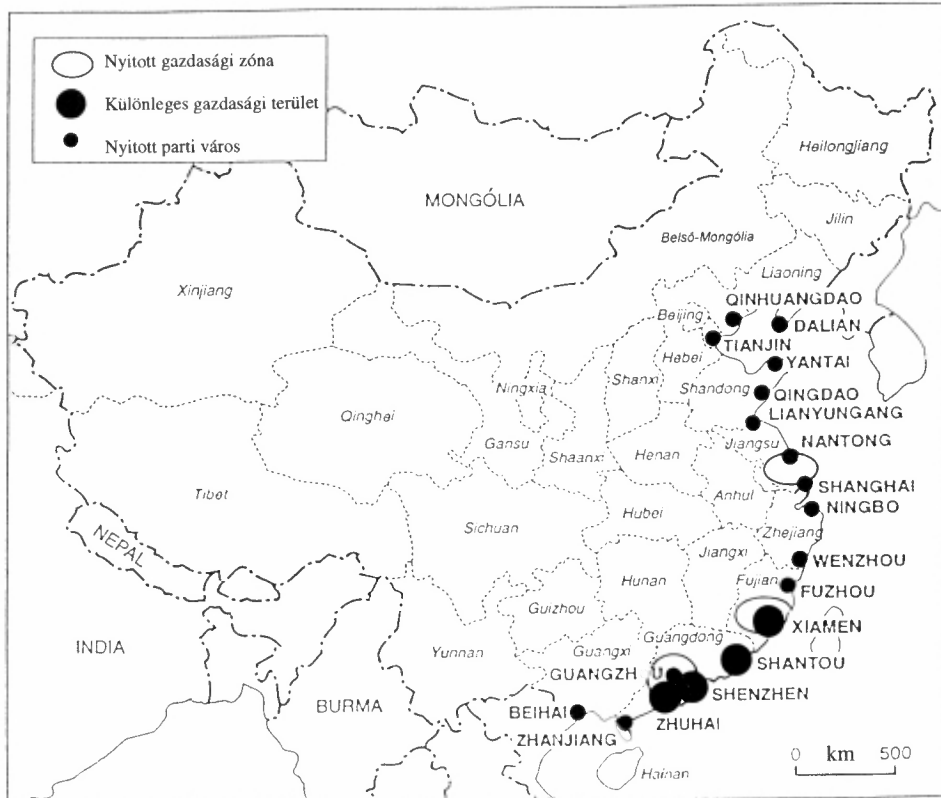
A keleti területek exportvezérelt fejlődése nagyban hozzájárult a nyitott zónák kialakításához. A nyitás során gazdaságpolitikai eszközök alkalmazásával (állami infrastruktúra-fejlesztés, pénzügyi és jogi szabályozás) kedvező gazdasági környezetet hoztak létre a nemzetközi kereskedelem számára. A nyitott zónák egyes típusai kialakulásuk időrendi sorrendjében a következők:

- különleges gazdasági övezetek (1979-ben Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen és 1988-ban Hainan tartományok),
- nyitott parti városok (1984-ben 14 város),
- szabadkereskedelmi zónák a nyitott városokban (1993),
- nyitott gazdasági övezetek (pl. Jangce-delta).

A fenti nyitott övezeteket összefoglaló néven a keleti régió „arany partvonal”-ának nevezik. A különleges területek elhelyezkedését az 1. ábra mutatja be.

1. ÁBRA

A nyitott gazdasági zónák, a különleges gazdasági területek és a nyitott parti városok
 elhelyezkedése Kínában
 (The location of open economic zones, special economic zones and open coastal cities in China)

Forrás: Hayter, R. - Han, S. S. (1998) 8. o.

A keleti régió – ahogyan már említettem – nemcsak különleges státusza miatt figyelemreméltó, hanem azért is, mert itt indulhat meg gyors gazdasági fejlődés. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a korábban említett fordított U-modell kínai változata, a népszerű lépcsőzetes fejlődés elmélete szerint a keleti régió fejlesztésére kell összpontosítani. Mivel e politika a keleti területek fejlesztését tartja elsődlegesnek, a szakirodalomban, mint a „*keleti küldetés*” iskolája is ismert (Fan 1997). Az elmélet támogatói szerint a fejlesztés így konzisztens a munkaerő földrajzi megoszlásával és lehetővé teszi a gazdasági tevékenységek optimális telepítését. A beruházások decentralizációja ezzel szemben lelassítaná a fejlődést.

A lépcsőzetes fejlődés elméletének térbeli aspektusai általában sokkal jobban kidolgozottak, mint a *növekedés regionális terjedésének folyamata*. Sokszor nyugati példákkal, nyugati elméletek alapján próbálják igazolni, hogy a térbeli terjedésnek meg kell történnie valamikor a jövőben. A terjedést közismert hatások, pl. a spread vagy terjedési hatás (Rechnitzer 1994) biztosítják a központi és perifériális területek között. Bár a nyugati példák hatékonysága igencsak változatos képet mutat, az innovációk terjedésének vizsgálata, illetve a nyugati példák és a kínai valóság összehasonlíthatósága nem jelenik meg a kínai szakirodalomban. Hogy pontosan milyen mechanizmusokon keresztül valósul meg a fejlődés térbeli terjedése – azt Teng-re utalva – általában a jövő problémájaként fogalmazzák meg.

A keleti partvonal előtérbe kerülése legjobban a *kedvezményes politikák* területén figyelhető meg. Ezek a keleti partmenti régió fejlesztését részesítik előnyben a belső területekkel szemben, a következő eszközök alkalmazásával:

- 1) A partmenti terület nagyobb *állami beruházásokban* részesül (kölcsönök, szubvenciók formájában és közös központi-helyi projekteken keresztül).
- 2) A nyitott partmenti területek *magasabb deviza visszatartási arányokat* élveznek az általuk kitermelt külföldi fizetőeszközök tekintetében.
- 3) Néhány partmenti tartomány előre meghatározott mértékű *átalányösszeget fizet be a központi költségvetésbe*, ami a bevételek növekedésével nagyobb fiskális autonómiához vezet (pl. Guangdong).
- 4) A partmenti területeken *magasabbak a munkabérek*.
- 5) Az elsődleges (primer)- és agrártermékek árai jóval alacsonyabbak, mint az ipari termékeké és a késztermékeké. Ez az *áröllő* kedvez a partmenti területeknek, ám fokozottan sújtja a belső régiók fejlődését, hiszen a keleti régiókban előállított magas árú termékek megvásárlásához alacsony árú és feldolgozottágú termékeket kell értékesíteniük.
- 6) A partmenti területek, különösen a nyitott zónák *magasabb szabadságot* élveznek a *pénzügyi források visszaforgatásában* (hitelpiacok, kötvénypiacok, magán pénzintézetek működése).

A regionális egyenlőtlenségek mérésével kapcsolatban elmondható, hogy a fejlődés növekvő különbségei nemcsak a három gazdasági övezet között figyelhetők meg, hanem azokon belül is. Ennek oka egyrészt, hogy a nyersanyagtermelő területek lemaradnak a fejlettebb iparral rendelkező területek mögött (gondoljunk csak az áröllő hatására). Mindez jól alátámasztható a kibocsátást és a jövedelmet mérő abszolút és relatív mutatók vizsgálatával.

1. TÁBLÁZAT

A bruttó ipari termelés változása Kína egyes régióiban 1979–1995 között (%)
(The Changes in Overall Industrial Output in Certain Regions of China)

Régió	1979	1984 ⁶	1991	1995
Észak-kelet ¹	16,5	15,6	12,2	9,4
Bohai-tengeröböl ²	19,3	18,2	19,7	17,9
Shanghai régió ³	36,3	37,7	35,9	39,3
Dél-kelet ⁴	6,1	6,8	11,5	13,6
<i>Keleti partmenti régió összesen</i>	<i>78,2</i>	<i>78,3</i>	<i>79,3</i>	<i>80,2</i>
<i>Központi és nyugati régió együtt⁵</i>	<i>21,8</i>	<i>21,7</i>	<i>20,7</i>	<i>19,8</i>
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

1: Liaoning, Jilin és Heilongjiang tartományok

2: Peking (Beijing) és Tianjin városok, Hebei és Shangdong tartomány

3: Shanghai városa, Jiangsu, Zheijang, Anhui, Hubei, Hunan és Jiangxi tartományok

4: Guangdong, Fujian és Hainan tartományok

5: A két régió vonatkozásában csak összesített adatok állnak rendelkezésre

6: A kínai statisztikai hivatal a falusi iparvállalatok termelését 1984-től a mezőgazdaság helyett az ipari kibocsátásban veszi figyelembe

Forrás: Linge (1997) alapján a szerző kiemelése.

A mérőszámok azonban egy fentivel ellentétes tendenciát is jeleznek (*1. táblázat*). A nyolcvanas években a keleti régió belüli különbségek általában csökkentek, amit annak tulajdoníthatunk, hogy Shanghai-ból kiindulva a fejlődés továbbterjedt a többi keleti tartományra. Más, hasonló magyarázat szerint az északkeleti ipari központok növekedése lelassult, míg a korábban a magterületen kívüli tartományok (Shangdong, Jiangsu, Zheijang, Fujian, Guangdong) növekedése gyorsult.

A tengi szelektív regionális fejlesztési politika kritikája és alternatívái

A nagyregiók közti különbségek növekedése a nyolcvanas évek végére a szelektív regionális fejlesztés erősödő kritikájához vezetett. Különösen a három gazdasági övezet modelljét bírálták, amely túlzottan leegyszerűsítő és figyelmen kívül hagyja a központi és nyugati területek fejlesztését (ezek között pl. a „harmadik front” programban már létrehozott ipari bázisok kezelését).

Szintén sok kritikát váltott ki a lépcsőzetes fejlődés elméletének azon jóslata, hogy Kínában – más nagy nemzetekhez hasonlóan – idővel végbemegy a fejlődés területi diffúziója. Kína és az USA összevetése különösen problematikus, mivel a múlt század végén az Egyesült Államok nyugati területén az aranyláz hozzásegített a magterületekről a perifériákra történő tömeges vándorláshoz. Kína nyugati területe jelenleg nem képes vonzani és nem is képes befogadni egy esetleges bevándorló populációt. Kézenfekvő, hogy a történelmi kontextus figyelembe vétele nélkül más országok példáján lehetetlen megjósolni Kína regionális fejlődését.

Éles bírálat alá került az exportvezérelt fejlesztési politika is. Ellenzői szerint egy Kína méretű országnak saját belső piaca és saját erőforrásai felé kell fordulnia. Amennyiben ezt elhanyagolja, úgy a keleti partvonal fejlesztésével a belső területek

nem tudnak lépést tartani, ami későbbiekben energia és nyersanyaghiányhoz vezethet, hátráltatva a nemzetgazdaság egészének fejlődését.

A *legerősebb kritika* azonban a már ismertetett *preferenciális árpolitikát* érte. Eszerint a torz árstruktúra a szélesedő területi különbségek fő oka. Az árolló indokolatlan előnyhöz juttatja az amúgy is erős ipari háttérrel rendelkező keleti régiót, ezzel párhuzamosan csökkenő érdekelttséghez vezet az élelmiszer és az elsődleges nyersanyagok termelésében. Mivel az árak meghatározzák a kibocsátás és a hatékonyság mérésére alkalmazott mutatók értékeit, így megkérdőjeleződik a partmenti területek magasabb hatékonysága is.

Az árstruktúra kritikái visszavezettek az *egyenlőség* koncepciójához. Az egyenlőség ebben a kontextusban azonban már *esélyegyenlőséget* jelent (a régiók közötti versenyben), nem pedig valamiféle egyenlősítő, egalitáriánus eszmerendszert. Mivel a szelektív fejlesztési modell az árollón keresztül nem adott egyenlő esélyeket a partmenti és a belső területek számára, valójában jórészt maga a politika volt az, ami a keleti régió magasabb jövedelmezőségi szintjét biztosította.

Többször is említettük, hogy a szelektív fejlesztés modelljének hívei a növekedés területi terjedésére számítottak, azonban a tapasztalatok szerint az ilyen típusú transzferek ritkán valósultak meg. Sőt, éppen ellenkezőleg, a kutatók arra találtak bizonyítékot, hogy az elsődleges nyersanyagok, technológia, tőke és emberi erőforrások a *belső területekről keletre vándoroltak*. Az árolló a kelet számára előnyös jövedelemtranszferhez vezetett, a kilencvenes népszámlálás szerint pedig öt év alatt 3,5 millióan vándoroltak nyugatról keletre (különösen Guandong tartományba). A fenti megfigyelés különösen érvényes a magasabb végzettségű rétegekre, ami tovább növeli a humán erőforrások szerkezetében megfigyelhető különbségeket (*Bárdi-Krisztián* 1998).

Összességében empirikusan is bizonyítottnak tekinthetjük, hogy a szelektív fejlesztési politika elsősorban a keleti régiót preferálta, míg a központi és nyugati régió csak áttételesen, a fejlődés területi diffúzióján keresztül részesült az előnyökből. A szakirodalomban ezt a Bibliából elterjedt hasonlattal Máté-effektusnak nevezik: „Mindannak ugyanis, akinek van, még adnak, hogy bővelkedjék; akinek pedig nincsen, attól még azt is elveszik, amije van.” (Máté Evangéliuma 25, 29)

A kritika további, különösen érdekes negatív vonásokat is kimutatott. Mivel a központi kormányzat a tartományok teljesítményének értékelésekor a kibocsátás nominális szintjét vizsgálta, ezért a központi és nyugati régiók több tartományában könnyűipari beruházásokba kezdtek (magas árszínvonalú termékek!), gyakran a megfelelő ipari bázis, szakértelem és technológia hiányában. Ennek eredményeképpen alacsony hatásfokú, elszórtan települt és viszonylag kis méretekben termelő ipartelepek jöttek létre. Néhány belső tartomány (pl. Szecsuan) nyitott zónákat is létesített, nehogy lemaradjon a nemzetközi kereskedelemben elérhető nyereségről. Mivel a tartományok egymással versenyezve a magas árszínvonalú termékek előállításában voltak érdekeltek, *a gazdasági struktúrák konvergálni kezdtek*. Ez a belső verseny alapvetően megváltoztatta a területek komparatív előnyeit és a munkaerő

földrajzi elhelyezkedését, amelyek adott struktúrája alapvető feltétele volt a három gazdasági övezet és a lépcsőzetes fejlődés modelljének.

Szintén a szelektív fejlesztés negatív hatása a *központi és helyi kormányzatok, illetve az egyes régiók közötti konfliktusok megjelenése*. Néhány belső tartomány erőteljesen lobbizott azért, hogy a központi kormányzat terjessze ki a kedvezményes politikák hatáskörét, ezáltal nyitott zónák alakulhassanak, és az árolló mérséklődhessen. E tartományok az *önerős fejlesztés koncepcióját* részesítették előnyben, nyersanyagaikat igyekeztek helyben feldolgozni, illetve felhasználni, ezért adminisztratív korlátozásokat vezettek be az ipari alapanyagok áramlásának megakadályozása érdekében. Ennek következtében belső konfliktusok alakultak ki a keresett nyersanyagok miatt (pl. gyapjú, selyem, fa), az árak megemelkedtek, a regionális kapcsolatok visszaszorultak. Összességében a kínai piac területileg töredezett maradt, a régiók egyre inkább befelé fordultak, párhuzamos kapacitásokat építettek ki, protekcionizmus alakult ki, szemben az eredeti elképzelésekkel.

A nyolcvanas évek végére, a kilencvenes évek elejére a szelektív fejlesztéssel kapcsolatos kritikák *új megoldási modellek* kidolgozásához vezettek (Fan 1997). Előtérbe került a *gazdasági övezetek közötti kapcsolatok erősítése*. Eszerint a nyugati és központi területekről származó alapanyagokat keleten kell feldolgozni és a késztermékeket a tengerentúli piacokon célszerű értékesíteni. Az így szerzett devizát és új technológiát a keleti és nyugati tartományok fejlesztésére egyaránt fel lehet használni. Emellett a kedvezményes politikák kiterjesztése megoldás lehet a fejlődés területi diffúziójának elősegítésére (állami beruházások, nyitott területek és különleges gazdasági övezetek létesítése a belső területeken, adókedvezmények, kedvezményes hitelek, szegénységet felszámoló programok).

A kutatók új, alternatív nézetek és modellek kidolgozásához fogtak a lépcsőzetes fejlődés elmélete helyett. A kínai *neoklasszikus* elméletek szerint – az állam szerepét elismerve – az eddiginél sokkal nagyobb szabadságot kell adni a termelés szereplőinek. Ez segítheti a nemzeti piac integrációját, a regionális protekcionizmus felszámolását, a komparatív előnyök maximális kihasználását.

Más elméletek speciális regionális fejlesztési területekre összpontosítanak. Az *ugrásszerű fejlődés* modellje szerint a nyugat-kínai kihasználatlan erőforrások fejlesztésére kell összpontosítani, így a terület elérheti, sőt meg is haladhatja a keleti part gazdasági növekedési színvonalát. Ez nemcsak a lépcsőzetes fejlődés tökéletes ellentéte, hanem a „keleti küldetés” iskolájának is antitézise. Az ugrásszerű fejlődés ellenfelei rámutatnak arra, hogy Kína nem rendelkezik a szükséges tőkével ahhoz, hogy a fejletlen nyugati területeken nagymértékű beruházásokba kezdjen.

A szintézist a „*részleges*” *ugrásszerű fejlődési elmélet* jelenti, ami elismeri a keleti régió fejlesztésének prioritását, de ezzel együtt szükségesnek tartja a nyugati területek fejlesztését is. Ezt az elméletet nevezik *másfél fókusz elméletnek* is, mivel egy elsődleges fókuszot irányoz elő keleten és egy kisebb mértékűt nyugaton. A teória támogatói szerint a harmadik front ipartelepítéseinek eredményeit kell felhasználni a nyugat fejlesztéséhez. Mindez fontos az erős agrár- és energiabázis fenntartásához, illetve a nemzetiségi problémák kezeléséhez.

Más kutatók a növekedési központok vagy *növekedési pólusok* szerepét hangsúlyozzák. Munkájuk tükrözi egyrészt a nyugati elméletek hatását, másrészt pedig azt a törekvést, hogy a szélesedő regionális különbségek megállíthatók legyenek. A gazdasági fejlettség terjedésének illusztrálására gyakran használják a nyugati szakirodalomból ismert „kisugárzás”, illetve a „tintafolt hatás” kifejezéseket. Bár a növekedési pólusokra összpontosító fejlesztési politika több országban is sikertelen volt, a modell támogatói szerint Kínában a szigorú kormányzati tervezés biztosíthatja a sikert. A nyolcvanas évek közepétől a növekedési pólus elmélet megjelent a városi fejlesztési politikákban, a várost a gazdasági fejlődés motorjaként meghatározva. Ehhez kapcsolódóan megjelenik a növekedési pólusok Kína területén történő szétterítésének igénye is.

A fentihez hasonlóan a *centrumok és tengelyek megnyitásának elve* a főbb vasútvonalak és folyók mentén található növekedési pólusok fejlesztésére összpontosít. A szakirodalomban a közlekedési útvonalak a gazdasági fejlődés terjedésének általánosan elfogadott eszközei. Egyes vélemények szerint e téren Kína négy fő folyójának kell kiemelt figyelmet szentelni. A közlekedési útvonalakra alapozva a fejlesztési modelleknek egész családja jött létre, ezek főképpen a régiók közötti koordinációt hangsúlyozzák. Közülük legnépszerűbb a *T-modell*, melyben a felső horizontális vonal az észak–dél irányultságú partvonalat, míg a függőleges vonal a kelet–nyugati folyású Jangce folyót szimbolizálja. E felfogás szerint a Jangce-völgy fejlesztését a partmenti területekkel párhuzamosan kell megvalósítani. Így a Jangce-völgy szerepe az, hogy a gazdasági növekedést a belső és nyugati területekre továbbítsa. Ez a nézet ténylegesen hatott a politika készítőire. A kilencvenes években hivatalos terv született a Jangce-völgy „szárnyaló sárkánnyá” fejlesztésére. Shanghai (különösen Pudong fejlesztési övezet) és más keleti városok biztosítják a technológiát és a nemzetközi kereskedelmi forgalmat, a Jangce középső területei az elsődleges energiaforrást, míg a felső szakasz a szükséges ásványkincseket.

Már a nyolcvanas évek közepétől a sokat kritizált „három gazdasági övezet” elhatárolása helyett a *regionális felosztás új formáinak kialakítása* került napirendre. Kidolgozásra került egy hatrégiós felosztási javaslat (északkeleti, északi, középső, délkeleti, délnyugati és északnyugati régió, mind saját központtal és fejlődési pályával); ám az Állami Tanács 1992-ben hétrégiós felosztást javasolt (Jangce-torkolat, Gyöngy-folyó torkolata, Bohai-tengeröböl, délnyugati, középső, északnyugati és északkeleti régió). E terv főként az egyes régiókon belüli kooperáció fejlesztését irányozza elő az adminisztratív akadályok lebontásával, a közös fejlesztések bátorításával és a regionális piacok integrálásával. A kezdeményezést főként azért kritizálták, mert nem fedte le az ország egész területét. Jelentősége, hogy további kutatásokat inspirált a nagyrégiókkal kapcsolatban.

A kilencvenes évek elejére világossá vált, hogy a három gazdasági övezet paradigmája kezd halványulni, és a helyét fokozatosan olyan megközelítéseknek adja át, amelyek a nyugati és középső országrészek fejlesztésére hívják fel a figyelmet. Ennek a regionális politikának az alapjai a kilencedik öt éves tervben találhatók meg.

A jelen és a jövő: a kilencedik öt éves terv (1996–2000)

A Kínai Kommunista Párt 1995 szeptemberében formálisan is elfogadta a kilencedik öt éves terv javaslatát. A terv már nem tűzi ki célul a gazdaság újjászervezését, hanem folytatva a megkezdett irányvonalat továbbra is a kínai utas szocializmus építését irányozza elő.

A kilencedik öt éves tervben megfogalmazásra kerülő regionális politika ezzel szemben világos fordulatot jelent a nyolcvanas évekhez képest, a kiegyensúlyozatlan regionális fejlődés hibáinak kiküszöbölésére törekszik. A *regionális különbségek csökkentése és a regionális gazdasági koordináció megerősítése* az egyik a kilenc legfontosabb cél közül. Az állam a központi és a nyugati régiókba irányuló beruházások növelését ígéri, és sürgeti a feldolgozó és a munkaintenzív termelés területi transzferjét. A terv nem említi a három gazdasági övezet elhatárolását, ehelyett nagy gazdasági régiókban gondolkodik, amelyek főbb szervező erői a központi városok (mint növekedési pólusok) és a jelentősebb közlekedési útvonalak. Problémaként jelennek meg a régiók konvergáló szektoriális struktúrái, ezzel kapcsolatban a terv kifejezi a központi vezetés elkötelezettségét a komparatív előnyök jobb kihasználását megalapozó regionális koordináció felé.

A teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy a regionális politika változását csak részben indokolta az elmélet e cikkben vázolt fejlődése. Meghatározó eleme volt a kilencvenes évek közepének politikai környezete is. A korábbi regionális politikával az ország belső területeinek vezetői egyre elégedetlenebbek voltak, a folyamatos kritika mellett a fellángoló nemzetiségi, etnikai konfliktusok (főként a nyugati, határmenti területeken) felerősítették a *regionalizmussal kapcsolatos félelmeket* (Jordán 1998). Egyes szerzők egyenesen a felbomlás előtti Jugoszlávia helyzetével hasonlították össze a kínai dezintegrációs hatások erőterét. Így függetlenül attól, hogy a terv előkészítői hittek-e vagy sem a kiegyenlített fejlesztés elméletében, a politikai nyomás és a regionalizmus veszélye pragmatikus válaszra kényszerítette őket. A kilencvenes évek közepe más szempontból is kritikus korszak volt a kínai belpolitikai életnek, Teng utódlásának korszaka. Teng jóslatához képest öt évvel korábban, alig négy évvel az 1992-es dél-kínai utat követően a kínai regionális politikában új éra kezdődött, amelynek során az ország vezetői megkezdtek a tengeri fejlődés vélt, vagy valós hibáinak korrigálását. Ezen új korszak eredményeinek, lehetséges fejlődési pályáinak elemzése további tanulmányok tárgya lehet.

Irodalom

- Bárdi L.–Krisztián B. (1998) Kína a Föld legnagyobb emberi erőforrása - új kihívás a következő évezredre. – *Szakképzés*. 2. 41–54. o.
- Fan, C. C. (1997) *Uneven Development and Beyond: Regional Development Theory in Post-Mao China*. Joint Editors and Blackwell Publishers Ltd.
- Faragó L. (1995) Kína a növekedési pólus elmélet gyakorlati megvalósítója. – *Tér és Társadalom*. 3–4. 179–189. o.
- Hayter, R.–Han, S. S. (1998) Reflections on China's Open Policy Towards Foreign Direct Investment. – *Regional Studies*. Vol. 23. 1. 1–16. o.
- Jordán Gy. (1998) Peking és a tartományok. – *Társadalmi Szemle*. 4. 77–87. o.
- Csaba, L. (1995) The Political Economy of the Reform Strategy: China and Eastern Europe Compared. – *Kopint-Datorg Discussion Papers*. 34. november. Budapest.
- Linge, G. (1997) Towards 2020: Crossing the River by Feeling the Stones. *China's new Spatial Economy*. Linge, G. (ed.). Hong Kong, Oxford University Press (China).
- Polonyi P. (1994) *Kína története*. Budapest, Maccenas.
- Rechnitzer J. (szerk) (1994) *Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához*. Győr–Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja.
- Tálas B. (1994) Strengthening Tendencies of Economic Regionalism in Contemporary China. – *Budapest Bank Working Papers*. 11. Budapest.
- Tálas B. (1995) Kína alkalmazkodása a világgazdaság változásaihoz. – *Budapest Bank tanulmányok*. 21. Budapest.